

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
MENŲ FAKULTETAS
DAILĖS KATEDRA

Dailės magistrantūros (tapyba) studentė **Vilma Kundrotienė**

KITOKS

Magistro darbas

Darbo vadovas:

Doc. V. Zarėka

Darbo recenzentas:

Doc. A. Uogintas

Šiauliai 2013

SIAULIAI UNIVERSITY
FACULTY OF ARTS
ART DEPARTMENT

Master of Fine Arts (Painting) student **Vilma Kundrotienė**

CHANGED

Master work

Labour leader:
Doc. Vidmantas Zareka
Reviewer:
Doc. A. Uogintas

Šiauliai 2013

SANTRAUKA

Magistrantūros darbo „Kitoks“ teorinėje dalyje nagrinėjama „kitokio“ žmogaus egzistencija šiuolaikinėje vartotojiškoje visuomenėje. Analizuojant „kitokio“ žmogaus egzistencializmą šiuolaikinėje postmodernioje visuomenėje, remiausi sociologų, kaip Z. Baumano, J. Ruškaus, V. Gudžinskienės, Ž. Jurgutienės, E. Kocai sociologiniais tyrinėjimais šiuo klausimu.

Darbo aktualumas – „kitokio“ žmogaus tema buvo aktuali visais laikais. Ypatingai aktuali šio postmodernaus amžiaus visuomenėje, kai atsirado didelis žmonių pasiskirstymas luomine klasifikacija.

Darbo temos problematika padeda atskleisti „kitokio“ žmogaus egzistencializmą, su savo baimėmis, nepilnaverčio žmogaus kompleksais, išgyvenant vidinius ir išorinius tapatybės bei būties klausimus.

Darbo tikslas - pasitelkiant socialinę literatūrą paanalizuoti „kitokio“ žmogaus būtį, jo padėtį šiuolaikinėje visuomenėje. Pabandyti atskleisti tai vizualiniu portreto vaizdavimu.

Tapybos darbų kolekcijoje „Kitoks“ nagrinėjama problema – benamio egzistencija šiuolaikinėje vartotojiškoje visuomenėje.

Darbo objektas-portretinė benamio žmogaus kolekcija, sudaryta iš aštuonių tapybos darbų. Kolekcijai sudaryti rinkausi benamių žmonių portretus, kaip labiausiai vizualiai atspindinčius „kitokio“ žmogaus kitoniškumą. Vaizduojamų emocijų, spalvos pagalba bandžiau atskleisti jų egzistencinę būtį ir šios būties dramatiškumą bei beprasmiškumą. Darbams sukurti naudojau fotografijas, kuriose fiksavau benamių žmonių gyvenimo akimirkas. Šių akimirkų emociniai „kitokio“ žmogaus portretai, tapo tapybos darbų kolekcija.

Magistrinio darbo kolekcija, „Kitoks“, norėjosi atkreipti visuomenės dėmesį, į vieną iš opiausių socialinių problemų, kaip skurdas ir benamystė. Stebėdama juos, kaip atskirus individus, o taip pat aplinkinių elgesį su jais, bandžiau perteikti jų nuotaikas, emocijas jaučiantis esant nepilnaverčiu visuomenės piliečiu. Taip pat norėjosi benamį žmogų parodyti iš kitos, meninės pusės. Kad žiūrovas į jų murzinius ir randuotus veidu pažvelgtų kaip į savitą, žemės spalvų skalę turintį portretą.

SUMMARY

Master's work in 'Other' theoretical part the "other" human existence in modern consumer society. The analysis of "the other" human existentialism in contemporary post-modern society, I quoted sociologists as Ruškauskas S, Gudžinskienė V., Jurgutienė Z., Kocai E. sociological exploration of this issue.

Relevance of the work - "other" human subject was relevant at all times. Especially relevant in this post-modern age of society, when there were people in the distribution of high caste classification.

Topics of the problem helps to reveal the "other" human existentialism, with its fears, complexes of a disabled person, experiencing internal and external questions of existence and identity.

The aim - through social literature to analyze the "other" human being, his position in modern society. Try to reveal a portrait of a visual depiction.

The painting collection "Other" examines the problem - homeless existence in modern consumer society.

The object of the homeless man - portrait collection, which consists of eight paintings. Collectables create portraits of homeless people chose as the most visually reflecting the "other" human otherness. Depicted emotion, tried to help the color to reveal their existence and the existential drama of existence and the futility of. I used photographs to create works which recorded homeless people living moments. The emotional moments in "other" human portraits, has a collection of paintings.

The master's thesis collection, "Other", I wanted to draw public attention to one of the most pressing social problems such as poverty and homelessness. To monitor them, as individuals, as well as the surrounding dealings with them, I tried to convey their moods, emotions, feels inferior in the society. Also, I wanted to show the homeless man on the other, the artistic side. The viewer into their grimy and scarred his face looked like the original, ground-color scale effigy.

TURINYS

ĮVADAS.....	6
1. KITOKIO ŽMOGAUS EGZISTENCIALIZMAS.....	10
1.1 Benamių padėtis visuomenėje.....	10
1.2 Neįgalus – visuomenės žmogus.....	13
1.3 Nepripažintasis mokykloje.....	15
1.4 Visuomenės požiūris į kitokį žmogų Lietuvoje.....	16
2. ŽMOGAUS VAIZDAVIMAS MENE.....	18
2.1 Žmogus neišsenkantis kūrybos šaltinis.....	18
2.2 Portreto žanras dailininkų kūryboje.....	23
3. DAILĖS KŪRINIŲ ANALIZĖ.....	27
3.1 Darbo temos pasirinkimas.....	27
3.2 Darbo temos vystymas.....	27
IŠVADOS.....	33
LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	34
PRIEDAI.....	36
DARBŲ CIKLAS „KITOKS“.....	42
MAGISTRO DARBAS SKAITMENINIAME VARIANTE.....	50

IVADAS

„Kitokio“ žmogaus sąvoka kiekvienam suprantama individualiai. Vienam tai kitoniškumas, o kitam - gyvenimo norma. „Kitoniškumą“ suprantame individualiai, lygindami kitą savo pačių atžvilgiu. Galima būtų įvardinti keletą „kitoniškumo“ bruožų, tokių kaip: fiziniai duomenys, elgesio normos, bendravimo, intelekto, socialinės padėties. Savo straipsnyje „Varguomenė: Būtis ir egzistenciniai išgyvenimai“ „kitokius“ žmones A. Vosyliūtė (2002) apibūdina kaip marginalus. Ji rašo: „Marginalai (lot. *margo* – kraštas) – tai vis labiau išryškėjanti šiuolaikinės Lietuvos visuomenės dalis, siejama su tam tikros gyvensenos bruožais (prastos materialinės būklės, kokių nors socialinių bėdų, reikalingų kitų visuomenės narių pagalbos), kelianti susirūpinimą ar net grėsmę kitiems(...) „jiems būdingas tam tikras socialinis atotrūkis nuo vidurinės klasės ir elito“.(Vosyliūtė, 2002, p.23). Žymus sociologas ir filosofas Z. Baumanas (2007) savo knygoje „Vartojamas gyvenimas“ „kitokius“ žmones įvardija kaip „užklasį“, kaip sankaują žmonių, kurių neriboja jokia klasė ir kurie yra už pačios klasių hierarchijos ribų. Jis rašo: (...) „žmonės, kurie vartotojų visuomenėje – pasaulyje, vertinančiame visus žmones ir daiktus pagal jų prekinę vertę – jie yra žmonės neturintys rinkos vertės, jie yra nepavykę vartotojai, simboliai nelaimių, tykančių puolusių vartotojų, nurodantys lemtį, ištiksiančią tuos, kuriems nepavyks atlikti vartotojo pareigų“.(Baumanas, 2007, p. 223).

Jau mokykloje randasi „kitokio“, nepritapėlio prie minios, reiškiny. Jis išsiskiria savo pomėgiais, elgesiu, kalbomis, nenoru būti bandos dalimi. Todėl dažnai tas kitoks klasėje, ar mokykloje visai apsišalęs, iš jo tyčiojamas. Dažnai tokie vaikai būna vieniši, užsidarę. Galima būtų išskirti keletą tokio „kitokio“ vaiko tipų, klasės nepritapėlių. Tai įdomios, intelektualios asmenybės ir agresyvūs nevykėliai, savo elgesiu erzinantys mokytojus ir draugus.

Taigi, žmones turinčius fizinių ar psichinių sutrikimų, benamius, galima būtų laikyti „kitokiais“. Daugiau ar mažiau tą „kitoniškumą“ nustatome mes patys, pirmiausia lygindami kitą žmogų su pačiu savimi. Nors patys vienas su kitu bendraujantys benamiai ar neišgalūs visiškai nelaiko savęs kitokiais. Tai jų gyvenimo kasdienybė ir normalus gyvenimo būdas. Savo filme „Stebuklų laukas“, režisierius Mindaugas Survila, be graudžių istorijų ir sentimentalumo, vaizdžiai pasakoja apie šiukšlyno žmonių kasdienybę ir šventes. Gediminas Kajėnas (2011) savo straipsnyje „Savaitės pokalbis. Mindaugas Survila“: „Fiksavau tai, kas vėrėsi prieš mano akis“ cituoja Mindaugo Survilos žodžius: (...) „Kurdamas filmą, Budos miške lankydavausi itin dažnai, ir pamažu šie žmonės priėmė mane į savo būrį: eidavau kartu į sąvartyną, kartu sutikau Kūčias ir Naujuosius metus. Pamačiau juos

visai kitokius, nei rašo spauda ar rodo televizija, – jie ne tik kasdien sunkiai dirba, bet ir skaito knygas, klauso muzikos, juokauja, myli, dainuoja, verkia, žaidžia kortomis, kerpa plaukus ir visada padeda vienas kitam“. (Kajėnas, 2011). Galima būtų daryti išvadą, kad žiniasklaidos, ar mūsų pačių primestas požiūris tam „kitokiam“ žmogui ne visada teisingas. Gailestis ar pasipiktinimas, kurį jaučiame sutikę „kitokį“ gali būti adekvatus gailėsčiui mums. Taigi, šiuolaikiniame mene populiarėja temos, tokios kaip socialinės, egzistencinės būties temos. Globalinės problemos, apimančios visas tautas, kultūras, valstybes ar net pasaulį. Jos kyla iš visuomenėje egzistuojančių problemų, kurias menininkai, per savo problemos matymo prizmę, paverčia tarsi vizualiniu priminimu visuomenei. Iš šių problemų ir gimsta menininko vaizduojamas dabartinio žmogaus įvaizdis, kupinas skausmo, susirūpinimo, pripildytas psichologinės kančios. Jo kūryboje žodį pakeičia vizualinė plastika, per kurią išsakoma nuomonė apie paties asmeninę, arba šiuolaikinės postmodernios, vartotojiškos visuomenės, egzistencinę būtį. Keisdamas tradicinę grožio ir estetikos sampratą, menininkas renkasi savitus ir netradicinius vaizdavimo būdus, kartais tai sukelia visuomenės bjaurėjimąsi kūrinium, bet kartais tai priemonė padedanti atkreipti visuomenės dėmesį ir priverčianti diskutuoti aktualiomis visuomenės temomis. Savo magistrinio darbo, „Kitoks“, kolekcijoje vaizdavau „kitokį“ visuomenės individą, stebėdama ir analizuodama jų aplinką, jų tarpusavio, aplink juos esančių žmonių santykį su jais. Fiksuodama jų portretus, kaip kūrybinės formos objektą, ant drobės perteikiau jų „kitokių“, egzistencinius portretus.

Darbo problematika

Visuomenėje egzistuoja „kitokių“ žmonių: benamių, fizinių, psichinių problemų turintys žmonės, imigrantai, čigonų kilmės žmonės, šamanai ir burtininkai, įvairūs jaunimo stiliai, tokie kaip gotai, satanistai ir kt.. Darbe nagrinėjau benamių, ir neįgalių žmonių egzistencializmą, visuomenės požiūrį į tokius žmones, jų pačių padėtį visuomenėje ir santykiyje su kitais. Kiekvienas personažas - su savo baimėmis, nepilnaverčio žmogaus kompleksais, išgyvenantis vidinius ir išorinius tapatybės bei būties klausimus. Su tokiomis vidinėmis kovomis susiduria dauguma vartotojiškos visuomenės žmonių, o ypač tie kuriuos vadiname „kitokiais“. Labiausiai „kitokių“ žmonių kategoriją atspindi benamiai. Štai kaip benamių žmonių egzistavimą apibūdina žymus sociologas ir filosofas Z. Baumanas (2007). Jis teigia, kad pastaraisiais metais šią kategoriją imta vadinti „užklasiu“. (...) „Užklasis“ piešia sancaupą žmonių, kurių neriboja jokia klasė ir kurie yra už pačios klasių hierarchijos ribų, kurie turi menkus šansus ir neturi jokio poreikio į ją sugrįžti: tai žmonės be vaidmens, neteikiantys jokios naudos kitiems ir iš principo nepataisomi. “(Baumanas, 2007, p.220). Tačiau kad ir kokie nenaudingi ar nepataisomi jie būtų, jų žmogiškoji egzistencinė būtis turi tuos pačius poreikius kaip ir „naudingųjų.

Darbe vaizduojamas „kitokio“ žmogaus portretas tai tarsi atskira istorija, kviečianti būti perskaitoma žiūrovo, įtraukianti į portretuojamo personažo pasaulį ir jo problematiką. Vaizduojamas žvilgsnis padeda žiūrovui užmegzti kontaktą, tarsi kalba su juo, leidžia iš arti pažvelgti į veidą ir akis tam „kitokiam“, kai tuo tarpu realybėje to dažnai vengiame.

Darbo aktualumas.

Darbų kolekcija „Kitoks“ siūlo iš naujo pažvelgti į „kitokio“ žmogaus egzistavimą, jo padėtį, išgyvenimus ir poreikius egzistuojant modernioje vartotojiškoje visuomenėje. Vizualinis darbo aktualumas – portretinės dailės žanras, jau pats savaime aktualus šiandieninėje meno srityje, kai abstrakcionizmo banga išstūmė realistinį žmogaus portreto vaizdavimą. Realizmas tapo kaip ir „nebemadinga“ meno kryptimi. Vizualinė darbo problematika aktuali šiandieninėje Lietuvos dailėje, nes abstrakcionizmas, kaip vizualizacijos priemonė, iš daugelio menininkų kūrybos objektų, tarsi išstūmė figūrines, portretines kompozicijas, ir kūryboje pagrindą užėmė spalvinės dėmės, koloritas ir gera kompozicija. Jei ir vaizduojamas žmogus, tai dažniausiai jis būna tikrai kaip stilizuota kūrinio detalė, įsiliejanti į modernios dailės visumą. Realistinis žmogaus vaizdavimas, daugiau ar mažiau, liko tik nedaugelio dailininkų kūrybos objektas. Nedaugelis autorių imasi gvildenti ar vizualizuoti „kitokio“ žmogaus temą, lyg ir keliančią estetinį bjaurumą ir daugumai neatitinkantį grožio sampratos. Tapybinėje dailėje benamių portretai retas reiškinys. Dažniausiai tokio tipo portretų galima išvysti tik fotografijose.

Darbo objektas. Aliejinės tapybos darbų ciklas, „Kitoks“, paremtas egzistencialistine tematika.

Darbo tikslas. Pasitelkiant socialinę, psichologinę, egzistencinę literatūrą tapybos darbų kolekcijoje vizualizuoti visuomenės „kitokių“ žmonių portretus. Padėti žiūrovui iš naujo atrasti šalia gyvenantį „kitokį“ žmogų.

Uždaviniai:

- Rinkti, sisteminti ir analizuoti literatūrinius bei vizualinius šaltinius;
- Suformuluoti darbo koncepciją, pagrįstą literatūriniais šaltiniais;
- Vizualizuoti suformuluotą idėją

- Nutapyti vieningą kolekciją
- Atskleisti darbo tematiką

Magistro darbo bazė

a) Metodologija

Kuriant tokio pobūdžio kolekciją, kaip „kitokio“ žmogaus portretai, būtina gilintis į tokio žmogaus egzistencinę būties psichologiją, įvairias psichines, emocines individo būsenas, jo vietą šiuolaikinėje vartotojiškoje visuomenėje. Todėl kurdama kolekciją ir formuodama darbo koncepciją remiausi sociologų literatūra apie juos, bei meno kūrinių šaltiniais. Kolekcija atlikta realistinės portretinės tapybos maniera. Įtakojo tokie šiuolaikiniai menininkai egzistencialistai, kaip: Ž. Augustinas (g.1973), Š. Sauka (g.1958), P. Juška (g.1975), Guy Denings (g.1965), penktojo dešimtmečio - Lučiano Freudas (g.1922), Francis Baconas (g.1909 – 1992). Taip pat rusų tapytojai, kaip I. Kramsojus (g.1837 – 1887), I. Repinas (g.1844-1930), N. Blokhin (g.1968)

b) Metodika

Magistro darbo teorinėje dalyje remiausi sociologų literatūra apie „kitokį“ žmogų.

Darbų kolekcija atlikta daugiasluoksnės aliejinės tapybos technika. Tapyta ant tamsia spalva padengtos gruntuotos drobės. Kūrybiniam ieškojimams naudoju fotografijose užfiksuotus benamių portretus. Jų veidų kontūrus perpiešiau ant drobės, kaip pagrindą, tolesniam darbo plėtojimui. „Kitoks“ darbo temai vizualizuoti, kad ji būtų vieninga ir labiausiai atspindėtų jos kūrybinę pusę, rinkausi tikrai benamių žmonių portretus, kaip labiausiai atspindinčius „kitokio“ egzistenciją.

c) Strategija

1. Temos ir koncepcijos suformulavimas.
2. Problematikos formulavimas.
3. Darbo tikslo ir uždavinių nustatymas.
4. Literatūrinės bei vizualinės informacijos rinkimas, sisteminimas, analizavimas.
5. Teorinės magistro darbo dalies parengimas.
6. Kūrybinis procesas, pasirinktos temos, iškeltų tikslų ir uždavinių realizavimas.
7. Meninės idėjos vizualizacijų galimybių paieškos.
8. Praktinės – kūrybinės magistrinio darbo dalies įvykdymas.
9. Kūrybinės kolekcijos ekspozicijos ir pristatymo parengimas.

1. KITOKIO ŽMOGAUS EGZISTENCIALIZMAS

1.1 Benamių padėtis visuomenėje

Šiuolaikinėje vartotojiškoje visuomenėje, kai žmogaus padėtis visuomenėje matuojama piniginiu vienetu, ir tuo kiek jis naudingas visuomenei kaip vartojamų prekių įsigijimo objektas, egzistuoja kitokios kategorijos žmogus - benamis ir elgeta. Pasak žymaus lenkų filosofo ir sociologo Z. Baumano (2007) pastaraisiais metais tokios kategorijos žmones imta vadinti „užklasiu“. Dar kitaip juos apibūdina A. Vosyliūtė (2002). Savo straipsnyje „Varguomenė: Būties egzistenciniai išgyvenimai“. „Kitokius“ žmones ji apibrėžia kaip marginalus: „Marginalai (lot. *margo* – kraštas) – tai vis labiau išryškėjanti šiuolaikinės Lietuvos visuomenės dalis, siejama su tam tikros gyvensenos bruožais (prastos materialinės būklės, kokių nors socialinių bėdų, reikalingų kitų visuomenės narių pagalbos), kelianti susirūpinimą ar net grėsmę kitiems (...) jiems būdingas tam tikras socialinis atotrūkis nuo vidurinės klasės ir elito.“ (Vosyliūtė, 2002).

Kadaise populiarus, dabar beveik pamirštas terminas „darbininkų klasė“ priklausė vaizdiniui visuomenės, kurioje turtingesniųjų ir vargingesniųjų užduotys ir funkcijos skyrėsi, tačiau nors ir būdamos priešingos jos viena kitą papildė. Kitas terminas – „žemesnioji klasė“, taip pat paplitęs anais laikais, vaizdavo žmonių klasę, stovinčią laiptų apačioje ir sėkmei nusišypsojus ar įdėjus pastangų, ji galėtų kopti aukštyn ir ištrūkti iš žemos savo padėties. Terminas „užklasis“ priklauso visai skirtingos visuomenės paveikslui, kuri nėra atvira ir draugiška, o veikiau, kaip cituoja Z. Baumanas (2007) Carlo Schmitto mintį jog: (...) „pagrindinė suverenumo prerogatyva yra panaikinti ir atsikratyti, t.y. išskirti kategoriją žmonių, kuriems užginta bei atsisakoma taikyti įstatymą. „Užklasis“ piešia sanaują žmonių, kurių neriboja jokia klasė ir kurie yra už pačios klasių hierarchijos ribų, kurie turi menkus šansus ir neturi jokio poreikio į ją sugrįžti: tai žmonės be vaidmens, neteikiantys jokios naudos kitiems ir iš principo nepataisomi“. (Baumanas, 2007, p. 220).

Į „užklasio“ ar „marginalo“ sąvoką įeina ne tik benamiai ir elgetos. Pagal elgseną šiam terminui dažnai priskiriami ir alkoholikai, socialiniuose būstuose gyvenantys skurdžiai, nelegalūs imigrantai, paauglių gaujos. Visiems jiems bendras bruožas yra tas, kad jie laikomi visuomenei nenaudingais asmenimis. Pasak ironiško Z. Baumano teiginio, jie laikomi nemalonumais, be kurių valstybė ir visi mes, šalia gyvenantys, gražiai sau gyventume. Vartotojiškoje visuomenėje – pasaulyje, vertinančiame žmones ir daiktus pagal jų prekinę vertę – jie yra žmonės neturintys rinkos vertės. Toliau

Z. Baumanas rašo: „, Jie yra nepavykę vartotojai, vaikščiojantys simboliai nelaimių, tykančių puolusių vartotojų, nurodantys lemtį, ištikslinančią tuos, kuriems nepavyks atlikti vartotojo pareigų... Jie yra siūlai, iš kurių audžiami košmarai – ar kaip teigtų oficiali versija, jie yra bjaurios rajos piktžolės, nieko nepridedančios prie harmoningo sodo grožio, tik išsiurbiančios ir praryjančios kitų augalų maistą.“ (Baumanas, 2007, p.223).

Šiuolaikinės visuomenės nariai pirmiausia yra vartotojai, o tik po to gamintojai. Norint būti pripažintam brandžiu, teisingu ir atitikti normalumo standartus, reikia spėriai ir efektyviai suktis ir atsiliepti į rinkos gundymus. Skurdžiai ir tinginiai, neturintys deramų pajamų ir kreditinių kortelių, ir geresnių laikų perspektyvos nėra pajėgūs to padaryti ir tai juos pakrikštija „nenormaliais“, „kitokiais“. Ir tai yra vartotojiškų kompetencijų ar gebėjimų norma, o ne užimtumas. Galima teigti kad pirmas ir svarbiausias šiandienos vargšų bruožas yra „neavartojimas“, o ne „nedarbas“.

Pratęsiant ironišką Z. Baumano mintį, tai: „Skurdžiai šiandien yra vien tik vargas ir nemalonumai visuomenės atžvilgiu. Jie nenusipelnė jokios tolerancijos. Vartotojiškoji visuomenė nieko nesitiki ir nieko nenori iš jų. Jie neturi ko pasiūlyti mainais į mokesčių mokėtojų išlaidas. Jiems pervesti pinigai yra bloga investicija, kuri vargu ar atsipirks, ir jau tikrai neatneš pelno. Ir kur dėsis niekam nereikalingam, nepageidaujamam ir apleistam? Trumpiausias atsakymas – dingti iš akių ! Kuo toliau iš viešųjų vietų, kuriomis naudojames mes, teisėti šaunaus vartotojiško pasaulio gyventojai!“ (Baumanas, 2007, p. 227). Paneigiant ironišką Z. Baumano teiginį apie šaunaus vartotojiško pasaulio gyventoją, galima būtų pacituoti T. Akviničio nuostatą, kurią cituoja A. Vosyliūtė (2002) savo straipsnyje „Varguomenė: būtis ir egzistenciniai išgyvenimai Ji rašo: „Neturtas nėra vertybė. Neaprupinęs savo kūno žmogus negali būti nei dorovingas, nei dvasiškas. Šis gėris yra toks reikalingas, kad negali būti pakeistas kuria nors kita vertybe. Žmogus turi būti aprūpintas maistu ir drabužiu, ir tai negali būti pakeista kuo nors kitu.“ (Vosyliūtė, 2002, p.24). Toliau A. Vosyliūtė (2002) pateikia keletą pavyzdžių, kodėl tampama benamiu, vargeta: (...)“šiuolaikinėje visuomenėje daugelis žmonių patiria nuolatinį socialinį, ekonominį, politinį, kultūrinį spaudimą, iškyla daug grėsmių ir pavojų (nedarbas, ligos, šeimos iširimasis, turto praradimas, avarijos artimųjų žūtis). Skurdas yra ne tik ekonominis reiškinys, bet apima ir socialinius, ideologinius visuomenės bruožus; skurdo apimti žmonės išstumiami iš visuomenės (tampa marginalais). P. Buchro nuomone, buvimas neturtėliu reiškia tam tikrą socialinį statusą, kuris susijęs su 1) nustūmimu iš svarbiausių visuomenės gyvenimo tėkmių; 2) materialinę paramą teikiančių institucijų kontrole.“ (Vosyliūtė, 2002, p.24).

Vartojimas - kaip gyvenimo kokybės atspindys, kaip savęs išraiškos, galios ar menkavertiškumo atskleidimas tyrinėtinas kaip marginališkumo rodiklis. Dėl savo vargano būvio dažnai marginalūs arba „užklasio“ žmonės jaučia gėdą kaip reakciją į galimą jų kritiką, nuvertinimą,

pažeminimą. Daiktai tampa tam tikros formos komunikacija, kai signalizuojama apie gerovę ar vargingumą, ir negalėjimas savęs tinkamai parodyti siejamas su orumo pažeidimu. Ilgalaikis toks orumo pažeidimas atveda prie socialinės individo atskirties. Savo straipsnyje „Benamiai, kaip socialinės atskirties grupė“ Justinas Sadauskas (2008) teigia, kad: (...) “Socialinė atskirtis gali būti traktuojama kaip nesavanoriškas nutolimas nuo visuomeninių ir ekonominių vertybių. Sąvoka „nesavanoriškas nutolimas“ parodo, kad dalis visuomenės narių yra atsiriboję nuo visuomeninių ir ekonominių vertybių ne savo noru, o dėl vienokių ar kitokių priežasčių jie priversti tai padaryti.“ (Sadauskas, 2008, p. 128). Ilgalaikis pažeminimas, negalėjimas be pagalbos naudotis socialinėmis teisėmis, – tai priežastys, dėl kurių žmogus atsiskiria nuo visuomenės. Ši socialinės atskirties rūšis tai tarsi paties asmens veiksmas, protestas reaguojant į socialines aplinkybes, kuriose žmogus gyvena ar gyveno. Tačiau tai tik tariamas savanoriškas atsiskyrimas, kai tarkim žmogus atsisako profesinių pareigų minute anksčiau nei būtų atstatydintas. S. Mikulionienė (2005), aptardama, kokie asmenys patiria itin didelę socialinės atskirties riziką, pateikia tokius veiksnius kaip mažos pajamos, šeimyniniai konfliktai, globojami asmenys, problemos mokykloje, buvę kaliniai, etninių mažumų atstovai, nepalankūs asmenys gyvenantys kaimynystėje miesto ir kaimo gyvenvietėse, psichinės sveikatos problemos, amžius ir negalia.

Dažnai benamystė suprantama kaip būsto problema, tačiau tai yra daugiau nei tik būsto neturėjimas. J. Sadauskas (2008), savo moksliniame darbe rašo, kad: (...) „nuolatinės gyvenamosios vietos neturintį asmenį tik tuomet galime laikyti benamiu, kai jis nepriklauso jokiai socialinei grupei, kuri jam suteiktų tam tikrą priimtina vaidmenį visuomeniniame užimtume (darbo rinkoje), šeimoje, bendruomenėje. Jeigu tokios institucijos nėra, tai gyvenimas „gatvėje“ sukelia negrįžtamas pasekmes. Tipišku benamiams priskiriamu bruožu laikomas giminiškų ir draugystės santykių nutraukimas. Tai reiškia, kad benamiai yra atskiriami nuo savo pirminės socialinės grupės, praranda savo vaidmenį joje. Individas, atsidūręs už savo socialinės grupės ribų ir neturėdamas nuolatinės gyvenamosios vietos, įgauna specifinių benamiams būdingų elgesio bruožų ir perima šios žmonių kategorijos gyvenimo normas bei vertybes.“ (Sadauskas, 2008, p. 129).

„Savanoriška benamystės samprata susijusi su skurdu arba benamystės subkultūra. Vis dėlto galima diskutuoti, kokia benamių dalis tokį gyvenimo būdą iš tiesų laiko gyvenimo svajone. Akivaizdu, kad ilgalaikiai benamiai, valkatos, elgetos iš tiesų būna priversti prisitaikyti prie savo statuso ir netgi sukuria savitą subkultūrą“. (Kanopienė, Mikulionienė, 2004).

Remdamasi pasauliniais tyrimais, E. Kocai (2007), savo disertacijoje „Socialinė benamių atskirtis ir jos formavimosi veiksniai“ teigia, kad trys ketvirtadaliai benamių yra vyrai. Taigi benamystė turi „vyrišką veidą“. Kalbant apie benames moteris, skiriamos trys priežastys dažniausiai

privedančios prie benamystės, tai vyro alkoholizmas, šeimos sudužimas, priklausomybė nuo alkoholio ar narkotikų. Moterų benamystė susiduria su didesne smurto, seksualinės prievartos grėsme, dažnai patiria skaudesnę nei vyrai tapimo benamiu procesą.

Taigi, pamatinė žmogaus teisė yra turėti namus, o to praradimas ypač paliečia žmogiškąjį asmens orumą. Benamis susiduria su visomis socialinės atskirties dimensijomis: atskyrimu nuo galimybės vartoti, darbo rinkos, dalyvavimo visuomenės gyvenime (politinių išipareigojimų bei socialinių ryšių). Kuo ilgiau patiriama benamystė, tuo mažesnis išsilavinimas, tuo ilgiau išliekama benamių subkultūros dalimi ir atitinkamai vis gilėja socialinė atskirtis kuri ir lieka iki tokio gyvavimo pabaigos.

1.2 Neįgalus – visuomenės žmogus

Kita kategorija vartotojiškos visuomenės žmonių, kuriuos galėtume pavadinti „kitokiais“ būtų žmonės turintys fizinę ir protinę negalią. K. Jašinauskaitė (2006) savo magistro darbe rašo, kad negalia tai: (...)

- fizinis arba protinis sutrikimas, kuris apriboja ar pakenkia esmines gyvybines funkcijas – tokias kaip klausą, regą, kalbėjimą, judėjimą, rūpinimąsi savimi, tobulėjimą ar darbą – arba joms kenkia.
- tai bet koks sutrikimas, sindromas, liga, trauma ar pakenkimas, kuris atima, sumažina ar apriboja asmens galimybę užsiimti kasdiene veikla ir jaustis visaverčiu visuomenės nariu (Jašinauskaitė, 2006, p.9).

Neįgalūs piliečiai turi tokias pat teise naudotis visais visuomenės ištekliais, kaip ir sveikieji, tai yra jie turi galimybę šviestis, naudotis naujosiomis technologijomis, sveikatos priežiūros ir socialinio aprūpinimo paslaugomis, dalyvauti sporto ir laisvalaikio užsiėmimuose. „Kitoks“ žmogus (neįgalus), be fizinio skirtumo yra toks pat pilnavertis visuomenės dalyvis, kuriam sudaromos sąlygos kuo aktyviau integruotis į visuomenės gyvenimą. Savo straipsnyje „Neįgaliųjų socialinės integracijos teisinis reglamentavimas“ apie neįgaliųjų integraciją, V. Gudžinskienė ir Ž. Jurgutienė (2010) rašo kad: “Integracija – atstatymas, atsinaujinimas, dalių sujungimas į visumą; neįgalaus asmens įtraukimas, įjungimas į visuomenę. Tai tikėjimas kiekvieno asmens prigimtinė teise visapusiškai dalyvauti visuomenės gyvenime. Integracija reiškia skirtumų pripažinimą, suteikiant vietą žmogui, kuris kitaip būtų atstumtas ar izoliuotas. Integracijos tikslas – skatinti visuomenę priimti individų kitoniškumą kaip normalų reiškinį. (Gudžinskienė, Jurgutienė, 2010, p. 22). Neįgaliųjų Socialinė integracija pasireiškia tuo kad neįgalieji turi socialinius kontaktus su negalios neturinčiais kaimynais ir draugais, kartu praleidžia laisvalaikį integruotoje aplinkoje (sporto

klubuose, dalyvaudami meninėje veikloje). J. Ruškaus (2001) teigimu, „socialinė integracija yra mąstymo ir vertinimo būdas, jungiantis visas socialine sąveika ir socialinėmis struktūromis grįstas teorijas ir praktines idėjas“.(Ruškus, 2001).

Tokiems žmonėms reikia daugiau visuomenės paramos, kad jie galėtų pasiekti tas pačias gyvenimo sąlygas kaip ir kiti piliečiai. Nėra paprasta neįgaliajam prisitaikyti visuomenėje, pagerinti savo gyvenimo kokybę, perimti vertybes iš visuomenės ir išreikšti savo individualumą. Paprastai šis procesas yra ilgas ir varginantis, nes įvairios psichologinės, socialinės kliūtys trukdo neįgaliajam būti aktyviam visuomenėje. Taigi, padėti integruotis įveikiant šias kliūtis parama turėtų būti ne privilegija, o valstybės, šalia gyvenančių pareiga. Kita, „kitokio“, neįgalaus žmogaus kategorija – psichikos ligonis. Proto negalė/sutrikęs intelektas – tai žymus protinių sugebėjimų nukrypimas nuo normos, pasireiškiantis elgesio, emocijų ir socialinio prisitaikymo sutrikimais. Paprastai pasireiškia ankstyvoje vaikystėje. Būdinga sergantiems autizmu, Dauno sindromu.

Psichikos ligonių teises gina įstatymai, kurie sako, kad psichine liga sergantis žmogus negali būti ignoruojamas ar diskriminuojamas. Prieš psichinio ligonio valią negalima apriboti jo teisių uždarant jį į sutrikusios psichikos įstaigą, jeigu jis nekelia pavojaus sau ar aplinkiniams. Kaip tik neseniai išėjusi Viliaus Normano knyga „Beprotnamis“ ir aprašo tokių „kitokių“ žmonių gyvenimą psichiatrijos ligoninėse. Autorius rašo, kad daugelis psichinių ligonių yra protingi normaliai gyventi ir dauguma pacientų, žmonės, kuriems nuobodu, dar labiau paveikia vaistai nuo šių ligų, nei pagydo. Ir tik labai mažai daliai tokių pacientų iš tiesų yra reikalingas gydymas medikamentais. Beprotnamis – ne pasaulio metafora, bet greičiau „pasaulis be kaukės“. Pasak Normano, kai žmogus atsiduria psichiatrijos klinikoje, visai nesvarbu, kas jis iki tol buvo – KTU profesorius ar kvanktelėjęs rašeiva. Jis tampa Ponu Niekū. Šis tapsmas nieku išlaisvina, nes nereikia kurti jokio „protingo“ žmogaus vaizdinio. Gali būti tik tas, kas esi. Tai tam tikra kategorija žmonių, kurie mato pasaulį kitaip ir nesugeba jame adekvačiai gyventi. Bet tokių labai mažai.

Pasaulyje nėra vienodų žmonių nei mąstymu nei išvaizda. Kas vienam atrodo keista ir nepriimtina kitame, tam kitam ir jo artimiesiems tai natūralu ir įprasta.

Menine prasme dažnai tas kitoniškumas, netiesiogiai, pasiūlo menininkams meninės raiškos idėjų, kaip ir tas „kitoks“ neretai pats tampa menininku. Jeanas Dubuffet'as (Dubuffet) (1945 m.), prancūzų dailininkas, pirmasis sugretino tokius požiūrius kaip „meno“ ir „nemeno“. Šiaulių universiteto dėstytojas, doc. A. Uogintas (2009), knygoje „Keistuolio fenomenas šiuolaikiniame mene“, cituoja žymaus Lietuvos tapytojo M. Skudučio žodžius, kad:(...) „beprotybė buvo pakeista kitoniškumu, įrodyta kad kitokia kūryba yra vertinga. (...) „kiekviename žmoguje glūdi potencialus menininkas, todėl niekas neturi teisės objektyviai nuspręsti kas yra vertybė o kas ne“.(Uogintas, 2009). „Kitokio“ žmogaus

menas, 1945 m., įgavo terminą kaip ” Brutalusis menas”. Jį sugalvojo prancūzų dailininkas bei rašytojas Jeanas Dubuffer (1901 – 1985). Amy Dempsey (2002) knygoje “Stiliai, judėjimai ir kryptys“ rašo: „Jis nenubrėžė ribos tarp psichiškai nesveikų ir neišsilavinusių ar savamoksių tapytojų meno, bet aukštino visų žmonių kūrybą demokratiškos kūrybiškumo prigimties įrodymą“. (Dempsey, 2002, p.174).

1.3 Nepritapėlis mokykloje

Šiandien psichologai vis dažniau prabyla apie tai, kad moksliai ir keistuoliai, nepritapę mokykloje ir dėl savo neįprastų pomėgių buvę išjuokti, išauga į kūrybingas, įdomias ir visokeriopai sėkmingas asmenybes. Daugelis mokyklą prisimena kaip populiarumo varžybas, tačiau būti populiariam nereiškia būti iš tiesų visų mėgstamam. Socialiniai sunkumai ir kančios dėl nepritapimo nėra naujas dalykas. Tačiau interneto atsiradimas ir masinis paplitimas šią problemą tarp nepritampančių tik padidino – neįtikėtinais sėkmingų gyvenimo istorijų ir tobulų vaizdų internete kasdien tik daugėja. „Facebook“ šiandien yra tarsi virtuali valgykla. Tai vieša erdvė, praktiškai niekieno neprižiūrima ir nekontroliuojama, kuri veikia pagal valgyklos principą – įeini ir turi susirasti sau vietą, prie kažko pritapti. Visai kaip mokyklos valgykloje – išsirinkti stalą, prie kurio prisėsi. Dar didesnę stresą sukelia rūpinimasis savo populiarumu – pastangos būti kuo labiau matomam, įtakingam.

Dažnai nepritapėliai moksliai ir keistuoliai išauga į įdomias ir kūrybingas asmenybes. Taip būna todėl, kad suaugus, daugelis keistų ir nesuprantamų pomėgių iš mokyklos laikų įgauna visai kitą prasmę. Taip pat atsiveria galimybių pasirinkti profesiją, aplinką, kur tavo kažkada keistais vadinti pomėgiai ar gebėjimai bus vertinami. Kiekvienas iš mūsų turime esminę idėją, kas esame, per kurią (tarsi filtrą) suvokiame aplinką. Jei ta idėja yra „nesugebu pritapti“, „man viskas nesiseka“, „niekas nepriima manęs tokio, koks esu“, tuomet ir matome aplink tik tai patvirtinančius dalykus, kurie dar labiau tokį įsitikinimą, kad ir klaidingą, sustiprina. Kitas veiksnys yra mūsų lūkesčiai. Svarbiausi tikslai mokykloje yra populiarumo, pripažinimo siekis savo interesų grupėje. Tik vėliau suprantame, jog žmonės negyvena sugrupuoti, kad už grupės pripažinimą yra daug svarbesnių dalykų nei savęs ir draugų vertinimas. Tačiau iki to, kol tai suprantame dažnai tenka iškęsti nemažai patyčių mokykloje, tarp klasės draugų. Vienaip ar kitaip, patyčios „kitokiam“, mokyklose egzistuoja. Statistiniai duomenimis su patyčiomis bent kartą yra susidūręs kiekvienas moksleivis. Tik vieni moka apsiginti ir nuo jų tai tarsi atšoka, o kitiems tai tampa tragedija. Psichologų teigimu mergaičių patyčios kur kas žiauresnės nei berniukų. Dažnai patyčių pasekmės lydi ir pakeitus mokyklą ar net suaugus. Tai itin

skaudi ir aktuali problema. Jai spręsti pasitelkiami įvairūs būdai: rengiamos konferencijos, akcijos, įvairūs renginiai, diskusijos, debatai, rašomi rašiniai, istorijos ir kt.

1.4 Visuomenės požiūris į “kitokį” žmogų Lietuvoje

Daugeliu aspektų, Lietuvoje, lyg ir keičiasi požiūris į “kitokį” žmogų, tačiau vis dar atsiranda kad vienaip ar kitaip pritrūksta tolerancijos šalia esančiam “kitokiam”. D.Razauskas (2012) savo straipsnyje “Žmogaus teisės ir neapykanta Lietuvai” rašo:” Luošam, neįgaliam žmogui sunku ne tik dėl savo neįgalumo, bet gal net labiau dėl menkinančio aplinkinių požiūrio į jį, žeminančio santykio su juo. Pastaruoju laiku mes pradedame tai suprasti ir pripažinti, bent jau viešai, įrengiame įvažiavimus vežimėliams į svarbiausias parduotuves bei įstaigas, bent jau miesto centre... Nes neatjausti kito, nesugebėti bent akimirksniui įsijausti į kitą, net nepamėginti įsivaizduoti savęs jo vietoje – siaubingai šalta ir šiurpu.[interaktyvus].Mokyklose prasidėjęs žiaurumas ir menkinimas “kitokio” dažnai tęsiasi ir suaugus. Tačiau ne visada tai atsitinka iš blogų ketinimų. Kartais ir nežinojimas kaip elgtis sutikus neįgalų ar turintį psichikos sutrikimų žmogų, ar kitos orientacijos, taip pat ir benami, tampa aplinkinių netinkamu elgesiu to kitokio atžvilgiu. Kristina Jašinauskaitė (2006) magistro darbo apie neįgaliuosius rašo: (...) ”Beveik visų respondentų pirmasis susitikimas su proto negalią turinčiu asmeniu buvo paženklintas neigiamų emocijų ir išgyvenimų – baimės, nesaugumo jausmo: „Vienintelis dalykas buvo tas nesaugumo jausmas, kadangi tu nežinai, kaip tai gali būti, kas gali atsitikti...“ Ir toliau: „Gal po valandos mes pajutom, kad tai yra žmonės tokie labai įdomūs, nes vieni norėjo su mumis bendrauti, o kiti mus saugojo, kad mums būtų saugu... Jau po dienos laiko visiškai pasikeitė požiūris – atsirado saugumo jausmas. (Modesta). (...) „Kai aš ėjau, įsivaizdavau, kad čia bus kažkas labai labai baisaus“. (Liucija) (...) “Įsivaizdavau, kad tai bus kažkas labai jau labai. Ir mano pirma nuostaba buvo, kad tai visai... Tai buvo mergaitė dauniukė, bet man ji pasirodė tokia normali... Tai buvo labai keista...Aš daug daugiau bijojau ir daug daugiau visko įsivaizdavau – kažko labai daug nenormalaus. (Barbora)“.

[interaktyvus]

Mūsų požiūriui į “kitokius” dažnai lemia vaikystėje patirtas pirmasis susitikimas su tuo kitokiu, šiuo atveju neįgaliuoju. Neretai mus sukrečia tas pirminis vaizdas, vengiame to, kuris kitoks, mums nepažįstamas, o atstumtas, pajuoktas žmogus reaguoja reikšdamas pyktį. Kol asmens nepažįstame, nežinome ko galima iš jo tikėtis, ką jis gali padaryti. Yra asmenų, kurių veiksmai neprognozuojami. Ilgainiui priprantame, imame vis labiau pažinti asmenis ir baimė nyksta. Daugelio neigiamų jausmų ir reakcijų į šiuos žmones šaknis – tiesiog jų nepažinimas, iš to kylančios išankstinės

nuostatos, įsivaizdavimai. Retas kuris atsiminęs savo pirmąjį susitikimą, gali paliudyti, kad reagavo labai normaliai, natūraliai ir iš karto priėmė šiuos žmones. Daugeliui prireikė laiko, pažinimo, kad atrastų juos kaip asmenis. Mąstant apie neįgaliųjų integracijos procesą, visuomenės požiūrio kaitos galimybes, pažinimo stoka ir būtų pagrindinis atsakymas į klausimą, kodėl daugelio mūsų visuomenės narių požiūris į negalia turinčius asmenis neigiamas ar nepakankamas, o reakcijos neadekvačios.

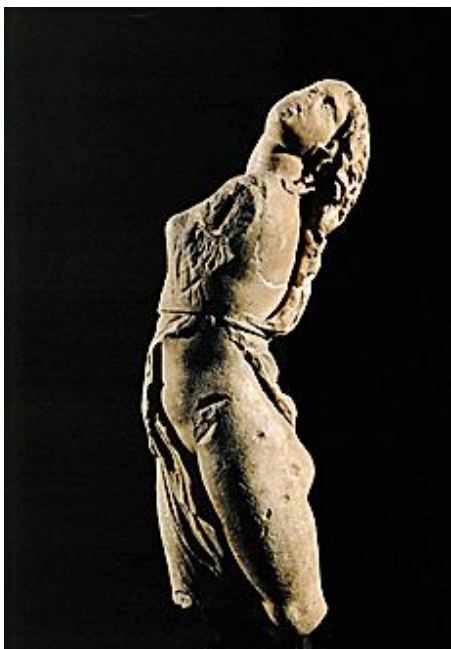
2.ŽMOGAUS VAIZDAVIMAS MENE

2.1 Žmogus neišsenkantis kūrybos šaltinis

Apžvelgiant žmogaus, kaip kūrybos objekto, raidą mene, literatūroje, teatro scenoje, jis visada buvo, ir tikriausiai bus, labiausiai mėgstamu kūrybos personažu.

Ir taip nuo amžių, žmogaus vaizdavimas tarsi neišsenkantis kūrybos šaltinis išliko ir iki šių, postmodernizmo laikų. Skyrėsi tikrai raiškos galimybės, stiliai, tačiau žmogaus kaip, egzistencinio individo, tematika lieka aktuali ir šiandien.

Antikos laikotarpiu žmogaus vaizdavimas reiškėsi skulptūriškai. Žymūs to meto skulptoriai buvo Polikletas, Skopas. Skulptūros buvo kuriamos laikantis to meto idealizmo, grožio kanonų. Tam įtakos turėjo to meto filosofų, pateikiama grožio sąvoka. „Gražiame kūne, graži siela.“ Tas pats vyravo ir kuriamuose bareljefuose, vaizduojančiuose gražaus, idealaus žmogaus atvaizdą. Taip kad „kitokio“ žmogaus atvaizdas, kaip kūrybos šaltinis, tuo metu negalėjo būti net įsivaizduojamas.

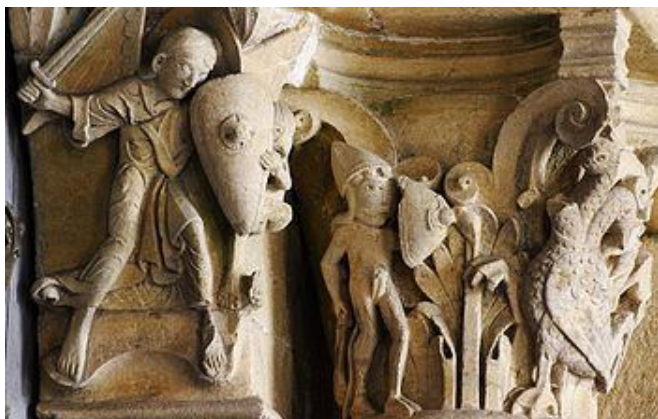
Skopas, Maenad V.a.p.m.e.

Marble statue (4th BCE). Height 45 cm

Polikletas, Doriforas, (Romėnų kopija, marmuras)

Viduramžių laikotarpiu išnyksta tobulo žmogaus vaizdas. Šis laikotarpis traktuojamas kaip ikonografijų, šventyklų laikotarpis. Tuo metu suklesti architektūra, o jos puošybai daugiau naudojami lipdiniai nei skulptūros, taip pat freskos su šventųjų atvaizdais. Vyrauja bažnytinis menas. Freskose dominuoja šventųjų atvaizdai.

Romaniškas raižinys XII a.

Bažnyčios mozaika, Sicilija XII a.

Ankstyvasis renesansas davė pradžią tikroviškesnio vaizdavimo būdo ir trimatės erdvės išpūdžiui sukurti. Šis principas išryškėjo Džioto (Giotto di Bondone) tapyboje. Jis pirmasis, savo religine tematika kurtiems paveikslams, atvėrė kelią kaip savarankiškiems kūriniams.

Giotto di Bondone, Ognissanti Madonna (Madonna in Maestà) XIII a.

Ankstyvojo renesanso skulptorius, kurio skulptūros buvo nutolusios nuo viduramžių skulptūros tradicijų, ir sukūrė naują, nepagražintą, išraiškingą žmogaus figūros vaizdavimo būdą, buvo Donatelas (Donatello). Tai tarsi „kitokio“ žmogaus vaizdavimas, nesilaikant grožio kanonų.

Donatello, Mary Magdalene, 1430

Donatello, St John the Evangelist 1430

Impresionistų menininkas O.Rodenas (Auguste Rodin) taip pat nesilaikė grožio kanonų kuriant „kitokio“ žmogaus portretą. Jo skulptūros išraiškingos savo „kitoniškumu“, impulso pagautos kūrybos laisvumu, o jo skulptūra vaizduoja to meto „kitoki“ miesto pilietį.

AUGUSTE RODIN, THE BURGERS OF CALAIS, 1889

Taigi, kiekviename meno laikotarpyje, tiek antikos, viduramžių, renesanso, baroko.... iki šių dienų, kaip vienas iš pagrindinių vaizdavimo objektų buvo ir yra žmogus.

Kiekvieno laikotarpio dailininkai savaip matė ir vaizdavo to meto žmogų. Kalbant apie šiuolaikinio, postmodernaus meno, žmogaus vaizdavimą mene, dažnai pats žmogus, arba menininkas tampa meninės instaliacijos objektu. Septintame amžiuje atsiradusi meno kryptis, kaip „Kūno menas“, išlieka aktuali ir iki šių dienų. Meno istorikas V.Rimkus (...) savo straipsnyje „Kūno menas: estetikos ir etikos klausimai“ apie kūno meną, rašo: (...) „Kūno menas“ (angl. Body Art), gyvoji skulptūra, postmodernistinio meno rūšis, susijusi su hepeningu, akcija, konceptualiuoju menu. Žmogaus (dažnai dailininko arba jo asistento) kūnas tampa menine priemone konceptualiam turiniui perteikti. Kūnas nuasmeninamas, neretai juo piktnaudžiaujama (suraižomas, kaitinamas saulėje), įprastinės jo funkcijos

pateikiamos kaip meno vertybė ir fiksuojamas fotografijos, videofilmo priemonėmis“.[interaktyvus]. 2009 m. vykusioje Venecijos bienalėje, vienas menininkas iš Rusijos, Andrei Molodkin, pareiškė, kad jis žada kūno meną perkelti į naują lygį – menininkas specialios mašinos pagalba iš žmonių lavonų išgauna riebalus ir juos naudoja savo kūrinuose. Menininkas teigė jog riebalai iš žmonių lavonų netgi galėtų pakeisti automobilių degalus. Jis teigė kad mašina jau išbandyta su šuns lavonu. Iš žmogaus lavonų išgauti riebalus nėra nauja idėja – įrodyta, jog Antrojo Pasaulinio karo metu naciai iš žmogaus lavonų gamino muilą, susidedantį iš riebalų ir aliejų, kurie reaguoja su šarmu.

Taigi, menininkai kuo įvairiausiai būdais vaizduoja ir naudoja žmogų kaip meno objektą. Žmogaus mirties ir kūno dalių naudojimas mene nebėra naujas reiškinys. Vokiečių menininkas Gregor Schneider ieškojo savanorių mirti parodų salėje - (tikrai kol kas atrodo, kad nerado). Jo manymu, šiais laikais mirtis nebėra vertinama. Menininkas nori išlaisvinti mirtį nuo sukurtų tabu. Jis siekia mirtį paversti pozityvia patirtimi, kuri būtų priimama taip, kaip šiuo metu priimame gimimą. Skulptorius Marc Quinn sukūrė galvos skulptūrą iš savo užšaldyto kraujo. Iš pateiktų pavyzdžių galima būtų daryti išvadą, kad šių dienų mene būtent šokas yra vienas labiausiai naudojamų būdų, siekiant išsiskirti iš dominuojančios kultūros bei sudominti žiniasklaidą.

Vieną iš Lietuvos menininkų S. ir P. Stanikų kūrybos pagrindą taip pat sudaro žmogus: jo gyvenimas, pradžia ir pabaiga, ir visa tai atsispindi jų fotografijose, piešiniuose, vizualiuose projektuose. Didžiulio formato darbuose vaizduojami žmogaus būties aspektai. Štai kaip Romo Zabarausko straipsnyje “S&P Stanikai apie Vilniaus meno mafiją“ Stanikai apibūdina savo kūrybą: (...) „Tačiau apskritai nemanau, kad mūsų darbuose yra pilietiškumo, tautiškumo elementų. Mes apie tai nekalbame. Mene tai yra absoliučiai nesvarbu, galima tuo tik manipuliuoti, kaip tapyboje manipuliuoji dažų, ar skulptūroje gipsu. Daug kas rašo, kad mes neva kalbame apie seksualumą, istoriškumą, geografiškumą ir t.t., bet mes apie tai niekada nekalbame. Mes visada kalbame tik apie būtį. Pastebiu tendenciją, kad menininkai imasi kūrybos, tarkim, gamtos apsaugos tema. Arba: kaip uraganai veikia pakrantę? Kokia moters padėtis Islame? Man tokios siauros temos primena ne meną, o melžėjų konkursus. Aišku, būna, kad ir tokie darbai prakalba apie būtį, kaip ir atvirksčiai: kartais norint kurti apie būtį, pavyksta tik apie seksualumą, ar dar ką nors. Vis dėlto tie gerieji menininkai, kuriuos pavadinu, visą laiką kalba tik apie būtį. Vieni rodo raudoną dėmę, kiti stiklinę sferą, tretį du nuogus užpakalius, kraujuotą moterį su išbadytomis akimis, arba paprastą portretą – bet visi kalba apie tą patį. Kai susidėlioja tam tikri dalykai – būtis, kai ne – aplinkos apsauga.” Palyginus užsienio ir Lietuvos menininkus, ir Lietuva turi labai gerų menininkų, tokių kaip Kempinas, Narkevičius, Urbonai.... Tik bėda, kad Lietuvoje menininkas pripažįstamas tada, kai jis pasidaro garsus svetur. Tai yra blogai, nes

kartais pro akis praleidžiamas geras menas. Kokybė juk iš tikrųjų nepriklauso nuo garsumo. Nors neretai tai nutinka”. [interaktyvus].

2.2 Portreto žanras dailininkų kūryboje.

Portretinės dailės kūriniai visada buvo ir yra vertinami ne tik kaip meno, bet ir kaip istorijos paminklai, papildantys archyvinius dokumentus. Atspindėdami vieną ar kitą laikotarpį, žmogaus būties ir pasaulėjautos bruožus, jie neretai pranoksta rašytinių šaltinių ar kitokių praeitį liudijančių ženklų teikiamą informaciją. Suteikdami galimybę suvokti mūsų istoriją ne tik sausu faktologiniu būdu, bet ir per meninio vaizdo stilistikos kaitą, jie skatina visapusiškiau pažinti valstybės raidą bei individo reikšmę šiame procese.

Apariant portreto raidą mene, nuo Antikos iki mūsų laikų, tai konkretaus žmogaus atvaizdas buvo plačiai praktikuojamas jau Romoje. Nors monetas pirmieji ėmė vartoti graikai, nuo imperatoriaus Augusto (Gaius Octavius Augustus g. 63 m. pr. Kr.) laikų visose romėnų monetose buvo iškalami portretiniai cezario bareljefai. Dalia Karatajienė savo straipsnyje ”Antika, grožis, ugdymas” teigia, kad: “Romėnų portretuose meno istorikai išskiria kelis ikonografinius žmogaus atvaizdo tipus. Istorinio tęstinumo požiūriu reikšmingas valdovo – imperatoriaus, sėdinčio soste, tipas, kilęs iš didžiojo Dzeuso ir Jupiterio vaizdavimo schemas. Nors dažnai tvirtinama, jog krikščioniškoji dailė atvėrė visiškai naują meno erą, akivaizdu, kad bent jau imago sacra – soste tarp savo pavaldinių sėdinčio imperatoriaus atvaizdas, vaizduojantis oficialų Romos monarchą yra iškilmingai soste sėdinčios Marijos šlovės, esančios angelo apsuptyje”. [interaktyvus]

Vėlesniame, renesanso, baroko laikotarpyje, portreto žanras ypač suklestėjo. Žymūs to meto dailininkai kurie tapė portretus: Jan van Eyck (1390-1441), Leonardo da Vinci (1452-1519), Rafaelis (1483-1520), Ticianas (1477-1576), A.Diureris (1471-1528). Portretuose vyrauja trijų ketvirčių kompozicijos ir daugiau mažiau realistinis portreto vaizdavimas. Realizmas, nors ir prasiskyrė kelią per renesansą, nebuvo jo pradžia; jis buvo vienas jo padarinių ir kaip realizmo idealas iškilo daug vėliau.

Nemaža genialių portretistų, gyvenusių ir kūrusių XVIII a. – XIXa. , galima aptikti tarp rusijos dailininkų. Realizmas vyravo to meto dailininkų kūryboje. Galima būtų paminėti tokius dailininkus kaip: I.Repinas (1844-1930), V.Surikovas, V.Serovas, V.Perovas, I.Kramskojus (1837-1887). Savo vaizduojamų herojų jie ieškojo paprastų rusijos žmonių veiduose. Atmetę, to meto dailės akademijos nustatytus grožio kanonus, kaip turi atrodyti portretas ar kitas vaizdavimo objektas, vaizdavo paprastą rusijos liaudies žmogų, kurį būtų galima įvardinti kaip “kitokį”, lyginant su to meto

aristokratiškosios pusės žmogumi. Nemaža dalis dailininkų, baigusių dailės akademiją, tapė “saldžius” ir pelningus aristokratų portretus. Ir tik nedaugelis ankščiau paminėtų dailininkų, tapo ir liko ištikimi paprastos rusijos liaudies ir gamtos vaizdavimui. Savo knygoje, “Epochos veidas”, L.Volynskis (1968) rašo : “Kiti, kaip ir savo metu Rembrantas kalbėjo: prabuskite ir apsidairykite aplink save, nes pasaulyje nėra nieko nuostabesnio ir labiau raminančio , kaip paprasta tiesa. Reikia tik mokėti ją pamatyti”(Volynskis,1968, p. 205). Rusijos liaudies vargus ir vaizdavo dailininkai savo, to meto, drobėse.Čia ir Repino vaizduojamas Kaninas paveiksle “Burliakai prie Volgos”, ir “Procesija Kursko gubernijoje”, ir “Nelaukė”...visur tas paprastas, bet genialiai pavaizduotas , rusijos liaudies žmogaus portretas.

Šiuolaikinio meno kontekste portreto žanras vis mažiau pastebimas dailininkų kūryboje, o ypač realistinis vaizdavimo stilius. Galima būtų paminėti keletą dailininkų, plėtojančių portreto žanrą savo kūryboje, tai Žygimantas Augustinas (1973), Paulius Juška (1975), Šarūnas Sauka (1958), Virginijus Viningas (1960), taip pat ir šiauliečiai dailininkai, kaip A.Uogintas (1960), R.Garbačiauskas (1956), kurie savita vaizdavimo formas kuria portretine tematika. Iš šiuolaikinių užsienio portretistų, taip pat naudojančių savitą kūrimo techniką kuriant žmogaus portretus, būtų dailininkai - Guy Denings (1965), Ryan Hewett (1979), Roberto Fontana , Nikolai Blokhin (1968), Anna Bocek.

Realistinis žmogaus vaizdavimas, šiuolaikinio meno kontekste, kuriame abstrakcionizmas tampa vis labiau populiariu tapybos žanru, realistinis vaizdavimas tampa „nebemadingas“ . Menotyrininkė Ramutė Rachlevičiūtė cituoja A.Puipos pasakytą teiginį, kad sarmata ir baisu būti realistu. Ar iš tiesų galima būtų patvirtinti šį teiginį? Ar šiuolaikinio meno kontekste reikalinga ir ar “madinga” tokia meno rūšis kaip realizmas. Savo straipsnyje “Žygimantas Augustinas: gero vaikino beveik autoportretai ta pati menotyrininkė, rašo: (...)”Būti realistu anais laikais, prieš gerą dešimtmetį, kaip ir šiais laikais, iš tikrųjų reikia drąsos. Realizmas daug kam atrodo provincialus, į jį kreivai dėbčioja profesionalai. Tik keistuolis mėgėjas, nevykėlis ar kone neišmanėlis gali kurti realistinius darbus. Ir dar reiktų pridurti, kad realizmas realizmui nelygu. Nors „didesnis pavojus menišką daiktą iškart priimti kaip meno kūrinį kyla susidūrus su natūralistiniu (o ne su nenatūralistiniu) vaizdavimu. Tačiau mums bijoti nereikia, nes ir Puipa, ir Augustinas realybės pavidalus naudoja ne kaip tikslą, o tik kaip stimulą” [interaktyvus].Taigi šių dienų portretas yra ne atvaizduoti patį žmogų kaip atpažįstamą objektą, bet daugiau jo emocinę pusę, kuri aprėpia žmogiškojo proto sprendinių miglotumą, intelekto užtemimus ir nušvitimus; klejojantį, todėl kai kada ir pranašiskai regintį nerišlumą, savidestrukciją, nepripažinimą, “kitokio” būseną.

Kiek “madingas” ar ne portretinis žanras, telieka spręsti žiūrovui, juolab kad šiame postmodernaus meno laikotarpyje tokio termino kaip madingas ar nemadingas menas nėra. Gal geriau būtų naudotinas

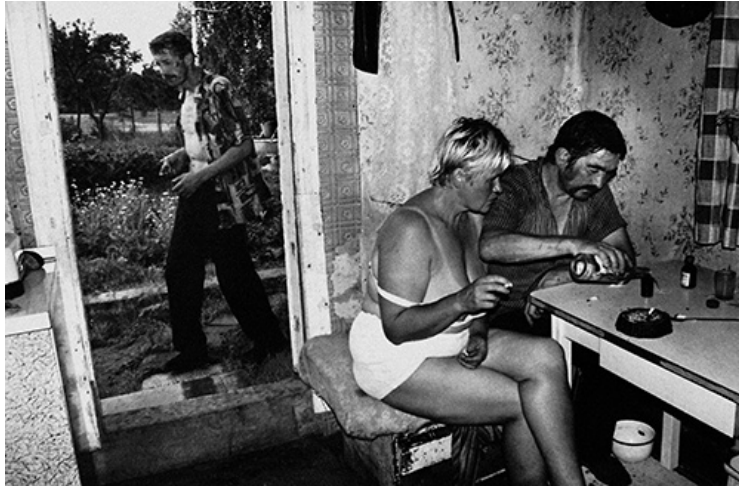
terminą - “šokiruojantis” menas - savo idėja, plastika, atlikimo technika priverčiantis gėrėtis arba bjaurėtis kūrinium.

Šiuolaikiniame mene “kitokio” žmogaus portreto vaizdavimas daugiau ryškus fotografijoje nei tapyboje. Vienas tokių fotografų, vaizduojantis “kitoki” būtų Rimaldas Vikšraitis, kurio fotografijose dominuoja vargingas, girtaujantis kaimo žmogaus.

E. Deltuvaitė savo straipsnyje apie jo kūrybą rašo: ”Dažnai apgirtę ir pavargę veidai žmonių, pasidavusių likimui, kurio jie nesirinko. Įvairūs vakarėliai tam tikromis progomis, bet dažniausiai ir be jų, netvarkinguose namuose ir kiemuose atrodo liūdnokai. Žmonių akyse nėra vilties, tačiau nėra ir priekaišto – jie priima gyvenimą tokį, koks jis yra, dažnai su buteliu rankose. Kas jiems belieka... Tik kartas nuo karto šmėstelintys vaikai šviesiais veidais, atrodo, teikia kažkokios nepagrįstos vilties”. (...) “Į šias fotografijų serijas nėra patogu žiūrėti, nes jos verčia atrasti su jomis santykį, kuris, bet kuriuo atveju, yra nepatogus [interaktyvus]. Juodai balta fotografija, tiksli kompozicija ir natūralus apšvietimas sustiprina vargingą “kitokio” žmogaus egzistenciją.

Rimaldas Vikšraitis, iš serijos Pavargusios kaimo grimasos

Rimaldas Vikšraitis, iš serijos Pavargusios kaimo grimasos

3. DAILĖS KŪRINIŲ ANALIZĖ

3.1 Darbo temos pasirinkimas

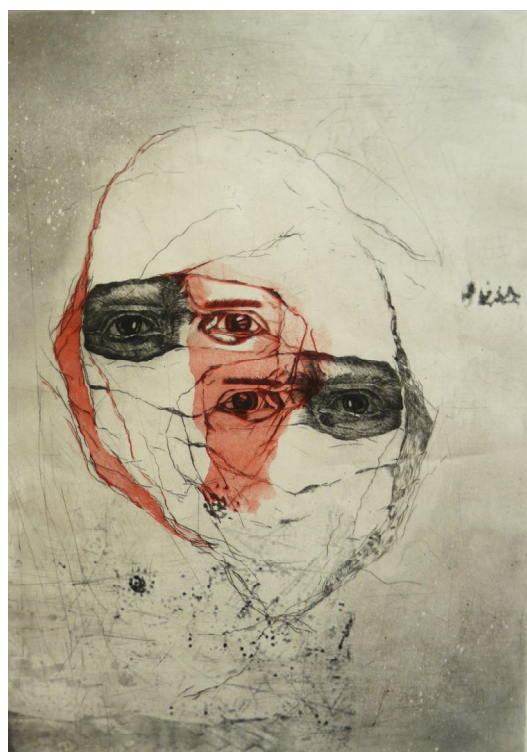
Iš šiuolaikinio meno krypčių labiausiai man artimas, ir labiausiai mane domina egzistencinis menas – tiek vizualiniame mene, tiek ir literatūroje. Egzistencialistai teigė kad “žmogus pasaulyje yra vienišas, ir nėra jokių pirminių moralinių ar religinių sistemų, kuriomis jis galėtų remtis ir vadovautis. Iš vienos pusės jis priverstas įsisamoninti savo vienišumą, egzistencijos beprasmiškumą ir absurdiškumą; iš kitos pusės jis yra laisvas kiekvienu savo veiksmu išsiskirti ir iš naujo save atrasti.” (Dempsey, 2004, p.176). Tokių vienišų žmonių, gyvenančių absurdo ir beprasmybės pasaulyje, portretai man ir įdomiausi kaip kūrybos objektai. Todėl ir darbo temą rinkausi tokių žmonių portreto vizualizavimui. Benamio žmogaus temos pasirinkimui įtakoją tai, kad teko susidurti su jais vienoje ar kitoje situacijoje, kai gailėstis ar pyktis vertė atkreipti į juos dėmesį. Labiausiai kas traukė dėmesį, tai jų veidai, primenantys suartę dirvos spalvą, kai apšviesti saulės, suspindi įvairiausiais atspalviais. Ieškant darbo temos, įtakos turėjo dailininkai egzistencialistai, kaip Francis Bacon (g.1909 – 1992), Lucian Freud (g.1922). Šiuolaikiniai dailininkai - Guy Denings (g.1965)(žiūrėti priedai 1;2 pav.), Nikolaj Blokhin (g.1968) (žiūrėti priedai 3 pav.), Ryan Hewet (g.1979)(žiūrėti priedai 4;5 pav.). Taip pat Lietuvos dailininkai, kaip Paulius Juška (g.1975) (žiūrėti priedai 7;8 pav.), Žygimantas Augustinas (g.1973) (žiūrėti priedai 6 pav.). Taip pat ir senieji rusų portretistai, tokie kaip I. Kramskojus (g.1837 – 1887)(žiūrėti priedai 9 pav.), I. Repinas (g.1844-1930) (žiūrėti priedai 10 pav.), savo paveiksluose vaizduojantys paprastą rusų liaudies žmogų.

3.2 Darbo temos vystymas

Magistrinio darbo atspirties tašku buvo mano bakalauro darbas, kuriame grafikos technika kurtuose portretuose bandžiau atskleisti egzistencinę žmogaus būtį. Pratešiant bakalauro darbų tematiką ir magistro darbuose išliko portretinis žmogaus vaizdavimas, tik pasikeitė atlikimo technika, pereinant nuo grafinio prie tapybinio vaizdavimo. Pirmame pusmetyje buvo nemažai ieškojimų, atrandant galutinį portretuojamo objekto variantą ir plastinės jo raiškos, labiausiai atspindinčios pasirinktos temos vizualizacijai.

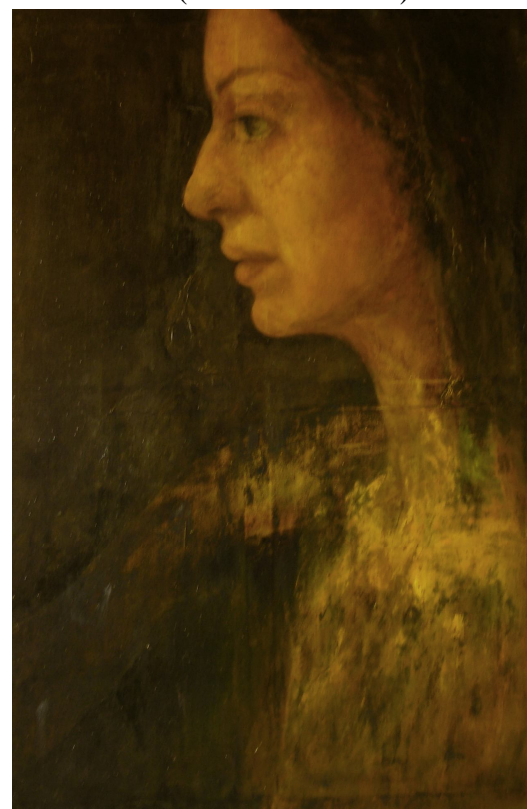
“Tu esi aš”(bakalauru darbas) 2011m

“Tu esi aš”(bakalauru darbas) 2011m

Motina, drb. aliejus 130 X90

Laukimas drb.aliejus 120x100

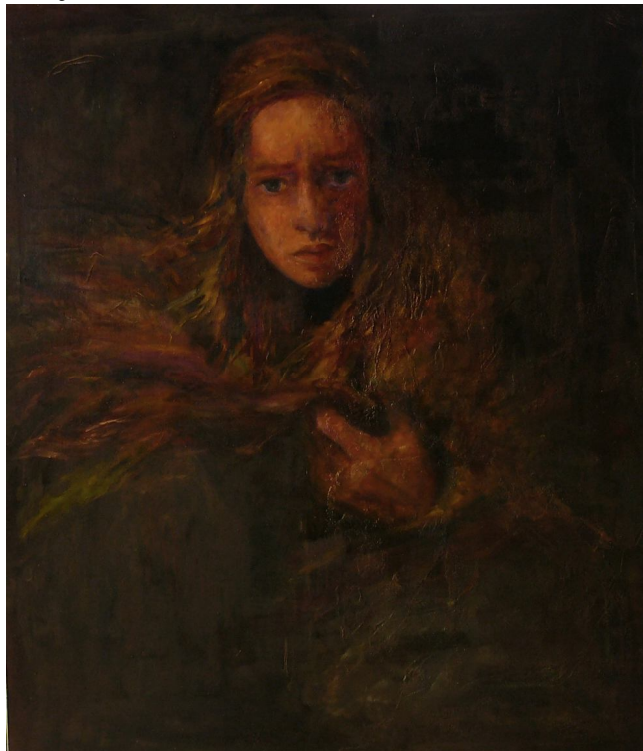

Prisiminimai drb.aliejus 110x100

Skausmas drb.aliejus 120x 100

Našta drb.aliejus 110x100 2011m.

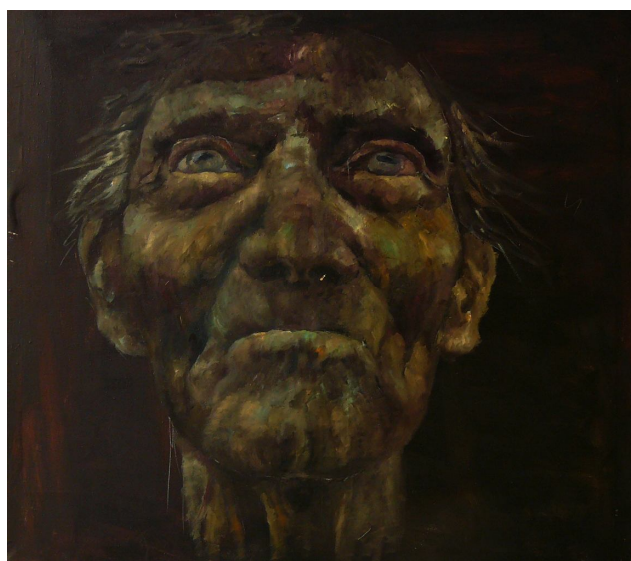

Drb. Aliejus, 120x100, 2011m.

Antro pusmečio darbuose keitėsi tapybos plastika. Platesnio teptuko potėpiai leido atsirasti laisvesnei, neužglaistytai tapybai. Nesikeitė tik ta pati egzistencinė tematika, vaizduojanti vienišą, susirūpinusį, gyvenantį beprasmybės ir absurdo pasaulyje žmogų.

Drb.aliejus, 110x100, 2012m.

Drb.aliejus, 110x100, 2012m.

Drb.aliejus, 120x100, 2012m.

Antro pusmečio darbuose atsiradęs „murzinos“, dėmėtos tapybos stilius tarsi davė užuominą „kitokio“ (benamio, šiukšlyno žmogaus) temai atsirasti ir vizualizuoti. Gailestis ir noras atkreipti visuomenės dėmesį turėjo įtakos renkantis „kitokio“ temą. Jie tarsi judantys meno objektai, turintys randuotus, pamėlusius, purvinius veidus, primenančius žemės spalvų grožį o taip pat ir įrašą apie jų egzistencinės būties sudėtingumą. Darbe nagrinėjama kitokio žmogaus problematika neapsiriboja vien tik benamiu žmogumi, tačiau kūrybinei darbo vizualizacijai rinkausi tik benamio žmogaus vaizdavimą, nes manau kad jis labiausiai vizualiai atspindi matomą kitoniškumą. Galutinių darbų kolekciją sudaro aštuoni darbai, 100x140 formato. Tai optimaliausias magistro kolekcijos darbų skaičius, kuriant tokio formato drobes. Pagrindinė medžiaga, kuria remiantis tapiau portretus, tai buvo benamių žmonių fotografijos. Angliniu pieštuku perpiešiau veidus ant drobės. Toliau sekė tapybinis procesas, kuriame nesiekiau tikslios kopijos fotografijoje užfiksuoto portreto, bet norėjau kad tai būtų daugiau emocinis „kitokio“ žmogaus portretas, kad „kalbėtų“ su žiūrovu, kviestų pažvelgti į jį kaip į skaudžią socialinę visuomenės problemą. Tamsių, sunkių spalvų pagalba portretai tarsi pasinėrę į egzistencijos beprasmiškumo išgyvenimus. Vidinis nerimas, baimės, prisiminimai, išgyvenimai atspindi benamių portretuose.. Žvelgiant į kolekciją bendrai, o ne kaip į atskirus portretus, ji tarsi veidrodis atspindi „kitoki“, kaip opiausią šiuolaikinės visuomenės problemą, kuri prašosi būti sprendžiama. Lyginant savo kolekciją su kitų Lietuvos autorių portretine tapyba mano darbai išsiskiria savo tapybine stilistika, spalviniu koloritu.

IŠVADOS

Kiekvienas žmogus yra kitoks - tai yra viena teorija.

Visi žmonės yra vienodi - tai yra kita teorija.

Fundamentaliuose dalykuose žmonės yra vienodi - smulkmenose žmonės yra skirtingi.

„Kitokio“ žmogaus santykis su aplinkiniais, „kitokio“ egzistencija, aplinkinių tolerancija – tai neišsenkačios temos tiek literatūroje, tiek ir meno srityje. Remiantis sociologų literatūriniais ir vizualiniais šaltiniais, buvo sukurta kūrybinė aštuonių darbų kolekcija „Kitoks“, atspindinti šiuolaikinės visuomenės benamio problemas. Tyrinėjama „kitokio“ žmogaus problema praturtino mano žinias apie juos ir jų padėtį šiuolaikinėje visuomenėje, privertė į benamį pažvelgti ne kaip į bjaurų ir purviną žmogų sutiktą gatvėje, bet daugiau kaip į meno objektą, turintį subtilios spalvos portretuojamą veidą.

Manau, kad man pavyko įvykdyti sau iškeltus uždavinius ir sudaryti kolekciją, kuri atskleidžia „kitokio“ žmogaus temą, yra vieninga spalvine ir vaizdine prasmėmis, dera tarpusavyje.

LITERATŪRA

1. Bauman Z., "Vartojamas gyvenimas", Apostrofa, 2011
2. Dempsey A. "Stiliai, judėjimai ir kryptys", Lietuviška laida, "Presvika", 2004
3. Deltuvaite E. Rimaldas Vikšraitis Pietary galerijoje Poznanėje. Prieiga per internetą: <http://kulturosmenu.lt/rimaldas-viksraitis-piekary-galerijoje-poznaneje/6>, [interaktyvus], [žiūrėta 2012 12 30]
4. Gudžinskienė V., Ž. Jurgutienė "Neigaliųjų socialinės integracijos teisinis reglamentavimas", [straipsnis iš žurnalo "Socialinis ugdymas"] [2010 Nr. 11 psl. 22]
5. Jašinauskaitė K. Požiūris į žmogų su protonegalia: lyginamoji analizė. Prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa0001:E.02~2007~D_20070104_145644-55817/DS.005.0.01.ETD, [interaktyvus], [žiūrėta 2012 gruodžio.]
6. Kajėnas G. Savaitės pokalbis. Mindaugas Survila: „Fiksavau tai, kas vėrėsi prieš mano akis“. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-10-04-savaites-pokalbis-mindaugas-survila-fiksavau-tai-kas-veresi-pries-mano-akis/69815/comment>, [interaktyvus], [žiūrėta 2013 01 12]
7. Kanopienė, V.; Mikulionienė S. Lietuvos benamiai: elgsenos ir nuostatos. Socialinis darbas. 2004, Nr. 3(1). Prieiga per internetą: <http://www.mruni.lt/lt/soc.htm;P.47-62>, [interaktyvus], [žiūrėta 2012 12 27].
8. Karatajienė D. Antika, grožis, menas, ugdymas. Mokomasis metodinis leidinys. 2004. Prieiga per internetą: <http://www.biblioteka.vpu.lt/elvpu/44958.pdf>, [interaktyvus], [žiūrėta 2013 01 13].
9. Kocai, E. Socialinė benamių atskirtis ir jos formavimosi veiksniai (Daktaro disertacija), Vilnius, 2007. Uogintas A. Keistuolio fenomenas šiuolaikiniame mene. Šiauliai: Šiaulių Šiaulių universiteto leidykla. 2009
10. Larousse, "Meno istorija", Alma littera, 2006
11. Mikulionienė S. Socialinė atskirtis: sąvokos samprata ir vartoseną Lietuvoje. Socialinis darbas, 2005,

12. Normana V., Įspūdžiai iš beprotnamio. Prieiga per internetą:
<http://www.antipsichiatrija.lt/ispudziai-beprotnamio> , [interaktyvus], [žiūrėta 2012 gruodžio 30 d.]
13. Rimkus V., Kūno menas: estetikos ir etikos klausimai. Prieiga per internetą:
http://www.elibrary.lt/resursai/Mokslai/VIKO/PF_050422/PF_050422_15.pdf, [interaktyvus], [žiūrėta 2012 gruodžio 30d.]
14. Richlevičiūtė R., straipsnis “Žygimantas Augustinas: gero vaikino beveik autoportretai”. Dailė. 2005/1;
15. Ruškus J. Negalės psichosociologija: mokomoji knyga. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla 2001.
16. Sadauskas J. Benamiai kaip socialinės atskirties grupė. Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Socialinio darbo katedra, 2008.
17. Uogintas A. Keistuolio fenomenas šiuolaikiniame mene. Šiauliai: Šiaulių Šiaulių universiteto leidykla. 2009
18. Vosyliūtė A. Varguomenė: būtis ir egzistenciniai iš gyvenimai. Prieiga per internetą:
<http://www.elibrary.lt/resursai/LMA/Filosofija/F-23.pdf>, [interaktyvus], [žiūrėta 2013 01 12].
19. Zabarauskas R. S&P Stanikai apie Vilniaus meno mafiją. Prieiga per internetą:
<http://370.diena.lt/2010/10/22/sp-stanikai-apie-vilniaus-meno-mafija/>, [interaktyvus] , [žiūrėta 2013 01 13]

PRIEDAI

1 pav. Guy Denings, We Are All Prostitutes, 567x573, 2012 m.

2 pav. Guy Denings, Portraits, 359x281, 2009 m.

3 pav. Nikolaj Bokhin, drb., al., 552x900, 2005m.

4 pav. Ryan Hewett, drb., al., 50x60, 2011

5 pav. Ryan Hewett, drb., al., 429x627, 2011

6 pav. Žygimantas Augustinas, Autoportretas I-II, drb., al., 40x60cm., 2003-2004,

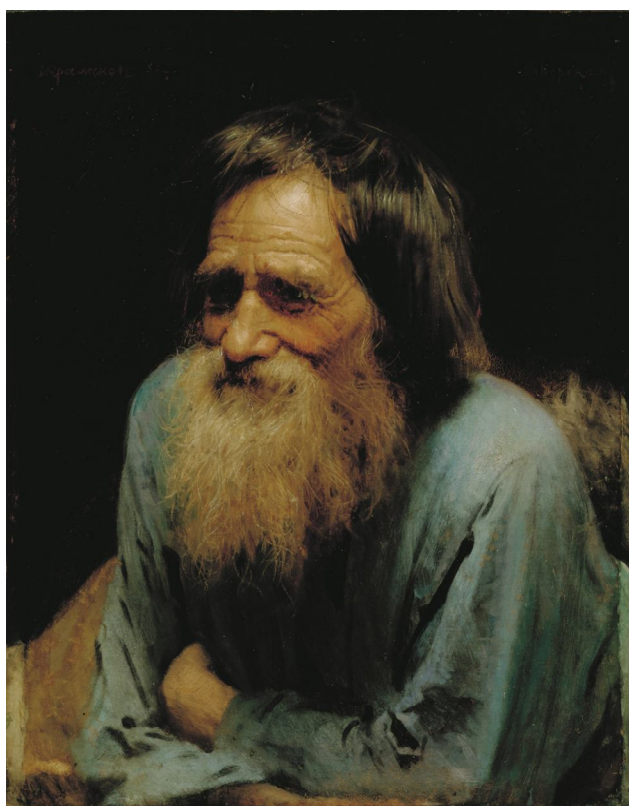

7 pav. Paulius Juška, drb.,al.,507x414cm.,2005

8 pav. Paulius Juška, Kančia, drb.,al.,110x120cm.,2006

9 pav., Ivan Kramskoi, Mina Moiseyev, drb.,al.,3607x4558cm., 1883 m.

10 pav. Ilya Repin, Burlyki, drb., al., 2364x1110 cm.,1873

DARBU CIKLAS „KITOKS“

MAGISTRO DARBAS SKAITMENINIAME VARIANTE

